

Identitatea religioasă versus deriva sectară ca factori de potențare a războaielor civile din Orientul Mijlociu: implozia Ummah și redefinirea 'alterității ostile'

Cioculescu, Șerban Filip

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Cioculescu, Ș. F. (2018). Identitatea religioasă versus deriva sectară ca factori de potențare a războaielor civile din Orientul Mijlociu: implozia Ummah și redefinirea 'alterității ostile'. *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 18(2), 267-292. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-58964-9>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/1.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/1.0>

Identitatea religioasă versus deriva sectară ca factori de potențare a războaielor civile din Orientul Mijlociu: implozia *Ummah* și redefinirea „alterității ostile”

ȘERBAN FILIP CIOCULESCU*
(University of Bucharest)

Rezumat

Acest articol analizează modurile în care comunitatea islamică globală (Ummah) este afectată de diviziuni și conflicte interne, luând ca exemplu principal conflictul civil din Siria. Cercetarea se bazează pe combinarea a două abordări teoretice: interpretările date religiei islamice de la origini până în epoca actuală și analiza războaielor civile care au loc în Orientul Mijlociu. Principala întrebare de cercetare se referă la rolul factorilor interni și externi în inițierea și desfășurarea conflictelor civile violente din Siria și Yemen. În prezent, lumea islamică este afectată de războaie civile, episoade de colaps statal, insurgență și de activitățile teroriste. Din cauza implicării constante a puterilor externe non-islamice (SUA, Rusia etc.) și a puterilor islamice regionale (Arabia Saudită, Turcia, Iran) și a liniei de falie dintre islamismul sunnit și cel šiit, Ummah nu are nici o șansă, pe termen scurt și mediu, să devină o comunitate unificată și coerentă. Războaiele civile creează bariere psihologice și materiale durabile în rândul civililor, bazate pe sentimente de frică și ură, în timp ce prezența unor actori statali externi puternici face ca probabilitatea încetării unor astfel de războaie, altfel decât prin masacre și purificare etnică sau religioasă, să fie redusă. Grupări transnaționale de tipul Statului Islamic pun în discuție granițele actuale din Orientul Mijlociu și Africa de Nord, aducând ca model alternativ față de statul laic sau cel religios (teocrații de tipul Iranului și Arabiei Saudite), Califatul, structură tradițională de organizare a lumii islamice, dispărută după Primul Război Mondial. Concluziile acestei analize sunt că lumea islamică este din ce în ce mai mult divizată în funcție de liniile geopolitice și religioase-tribale și că interferența actorilor externi (state musulmane și non-musulmane) contribuie la tendințele de radicalizare islamică ce afectează societățile din Orientul Mijlociu.

Cuvinte-cheie : Orientul Mijlociu, școli islamice, Ummah, violență, extremism, identitate, război de proximitate, război civil.

* Șerban Filip Cioculescu este profesor asociat (lector) în cadrul Facultății de Științe Politice a Universității București și cercetător științific principal gradul II în domeniul securității internaționale la Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară din cadrul Ministerului Apărării Naționale. Ariile sale de interes vizează domeniul securității, relațiilor internaționale și geopoliticii (serban.cioculescu@fspub.unibuc.ro).

Introducere

Acest studiu își propune să analizeze situația în care se găsește comunitatea populației islamice din Orientul Mijlociu în anii ce au urmat declanșării așa-numitei Primăveri arabe, cu accent pe adâncirea unor vechi clivaje identitare, odată cu declanșarea unor războaie civile sângeroase precum cele din Siria și Yemen. Ne propunem să utilizăm analiza imaginarului islamic dar și instrumentele specifice analizei războaielor civile. Plecăm de la constatarea că, aparent, zona Orientului Mijlociu și a Africii de Nord (MENA, cf. abrevierii în limba engleză) poate părea unitară, mai ales că există o limbă comună, araba, o religie majoritară, islamul, dar și o istorie comună care include Califatul arab, urmat de Imperiul Otoman care și-a asumat și el instituția Califatului, și cultura în linii mari comună.

Însă experiența ultimilor ani cu situațiile de război civil sângeros și tendințele secesioniste, ușurința cu care puteri din exterior intervin în cadrul conflictelor interne spre a decupa sfere de interes prin intermediul aliaților locali în strategii gen „proxy wars” ne sugerează mai degrabă o realitate marcată de diviziuni¹. În MENA regimurile de democrație liberală sunt o raritate (practic s-ar putea spune că doar Israelul este o democrație autentică, deși cunoaște derive autoritariste), iar în perioada post-Război Rece diversele tipuri de dictaturi și regimuri autoritare au fost dominante statistic. Pe de altă parte, construcția statală și națională în MENA nu a permis uniformizarea etno-religioasă și nici un control efectiv al centrului asupra teritoriilor și populațiilor altfel decât prin coerciție, uneori dusă la extrem. Să nu uităm de crimele colective ale regimului Saddam Husein din Irak, contra kurzilor și șiiților, în încercarea de a elimina presiunile secesioniste și cele în vederea obținerii de drepturi de către minorități. Actualmente, națiuni precum cea siriană, irakiană, libiană sau yemenită sunt de fapt formate din mai multe triburi și clanuri ținute laolaltă de regimuri dictatoriale laice sau religioase, cu granițe care în mare nu reflectă compoziția etno-religioasă actuală ci voința puterilor vest-europene la finele Primului Război Mondial prin acordul Sykes-Picot².

Într-o regiune predominant islamică, am putea presupune că existența în mentalul colectiv al musulmanilor a conceptului tradițional de *Ummah* (comunitate bazată pe religie)³, va conduce la o acceptare a ideii de familie religioasă, evitându-se violențele intra și intercomunale. *Ummah* ar trebui să

¹ Mustapha Kamel Al-Sayyid, *The Arab Spring. Why in Some Arab Countries and Not in Other?*, in Larbi Sadiki (coordinator), *Routledge Handbook of the Arab Spring*, Routledge, London and New York, 2015, pp. 51-62.

² Daniel Pipes, *Greater Syria: the History of an Ambition*, New York, Oxford University Press, 1990.

³ Ummah, Oxford Islamic Studies Online, <http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t125/e2427>, accesat pe 3 iulie 2018.

permiță coagularea identitară și definirea „celuilalt” prin prisma non-adeziunii la Islam, și ar trebui să prevaleze asupra identității de tip tribal sau etnic⁴. Trebuie să explicăm și sintagma „alteritate ostilă” din titlul studiului de față. Sociologii și antropologii cunosc faptul că, cel mai adesea, identitatea unui grup, spre a se coagula și menține, are nevoie de postularea existenței unui alt grup ostil, conform tiparului clasic ingroup/outgroup. Religia, la fel ca și etnicitatea, joacă adesea un rol determinant în acest pattern identitar conflictual. În grupul de referință sentimentele dominante sunt de afecțiune și solidaritate, iar în relația cu outgroup-ul, predomină neîncrederea, adversitatea, chiar ura. Teoria socială a identității (*Social Identity Theory*) oferă instrumente de analiză a acestor cazuri, recurgând la psihologia socială⁵. Musulmanii arabi folosesc cuvântul „asabiyya” spre a descrie solidaritatea de grup⁶.

În acest cadru, întrebarea principală a cercetării este: ce cauze profunde pot explica divizarea politică și spirituală a lumii islamice și ce pondere au factorii interni și externi în cadrul acestui fenomen de clivare masivă?

În ceea ce urmează, vom analiza felul în care fenomenele de violență societală dezvoltate pe liniile de clivaj religios și tribal au tins să divizeze comunitatea islamică din regiune, folosind abordările teoretice propuse de islamologi consacrați precum Bernard Lewis, Vali Nasr, Graham Fuller și Gilles Kepel. Aceștia au constatat, în general, că Islamul politic a tins către un eșec în anii post-Războiul Rece, când Occidentul (SUA și UE) a devenit polul economic, tehnologic și militar dominant la nivel global⁷. Intervențiile militare occidentale în Irak, Afganistan sau Siria, suprapuse sprijinului pe care SUA și unele state europene l-au dat menținerii unor dictaturi laice și reprimării de către acestea a mișcărilor islamiste, au contribuit la potențarea tendinței de islamizare a politicii din statele Orientului Mijlociu. S-au adăugat crizele economice,

⁴ Coranul afirmă că la început, toți oamenii de pe pământ formau o singură Ummah (comunitate) dar ulterior ei s-au lăsat divizați. (*Humankind was one single Ummah. And God sent messengers with glad tidings and warnings; and with them He sent the Scriptures in truth, to judge between people in matters wherein they differed...*) (*Quran 2:213.*) Fiecare religie formează o Ummah din credincioșii săi. Vezi Aisha Stacey, *The concept of Ummah in islam*, <https://www.islamreligion.com/articles/11312/concept-of-ummah-in-islam/>, 2 aprilie 2018.

⁵ Între numeroasele articole dedicate acestei teme a grupurilor identitare ostile, vezi de pildă Jacques E. C. Hymans, “Applying Social Identity Theory to the Study of International Politics: A Caution and an Agenda”, paper originally prepared for presentation at the International Studies Association convention, New Orleans, Louisiana, March 24-27, 2002, <http://www-bcf.usc.edu/~hymans/hymansSITpaper.pdf>, accesat pe 12 iulie 2018, pp. 7-8. Vezi și Henri Tajfel, “Social Psychology of Intergroup Relations,” *Annual Review of Psychology*, Vol. 33 (1982), pp. 1-39.

⁶ Olivier Roy, *The Failure of Political Islam*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1994, p. 15.

⁷ Bernard Lewis, *What went wrong? Western Impact and Middle Eastern Response*, Oxford University Press, 2002, pp. 151-160.

episoadele de secetă prelungită, primirea a numeroși refugiați din alte țări și explozia demografică specifică statelor din Orientul Mijlociu. Conceptul de religie politică al britanicului Michael Burleigh este și el folosit spre a înțelege felul în care extremismele religioase se dezvoltă în contact cu societăți laice, bazate pe separația dintre stat și biserică⁸. Așa cum regimurile totalitare din Europa interbelică au produs ideologii calchiate pe tipare mentale de tip religios, de fapt religii politice cu tentă mesianică, la fel și islamismul de inspirație salafistă sau wahhabită se constituie într-o politizare a religiei islamice în scopul obținerii Califatului și a comunității pure, alungând sau distrugând tot ceea ce pare erezie, apostazie⁹. Vali Nasr, eminent islamolog iranian-american, a identificat rolul jucat de stat în încurajarea islamizării ca mod de a controla în mod hegemonic societatea și de a se relegeitima. Statul tipic din Orientul Mijlociu a fost așadar un beneficiar al islamizării, dar ulterior și o victimă, deoarece islamiștii au căutat să schime regimurile tradiționale cu unele revoluționare (bazate pe religie)¹⁰.

Așadar, Bernard Lewis¹¹, Gilles Kepel¹², Graham Fuller¹³, Olivier Roy¹⁴ au demonstrat felul în care se produce radicalizarea islamică, dorința elitelor islamiste de a folosi religia spre a obține puterea în „cetate”, a împiedica continuarea a ceea ce ei numesc decadența spirituală a societăților musulmane, cultul violenței și al sacrificiului, dorința de a recrea califatul și a impune modul de viață islamic primitiv (deci pur) asupra unor societăți modernizate, urbanizate, atinse de globalizare și de efectele fie și îndepărtate ale democrației. Ceea ce adaugăm acestor perspective este analiza mișcării de fragmentare a Ummah pe fondul războaielor civile, a consolidării unor lideri dictatoriali de tip laic ori religios și a emergenței unei entități ce se pretinde replica tradiționalului Califat care și-a încetat existența acum aproape un secol. Statele slabe, fără sisteme de guvernare eficiente, cu populații mozaicate în plan etno-religios, unde educația e puțin răspândită în mase iar rețelele tribale-clientelare parazitează economia, infrastructurile sunt nedezvoltate sau distruse, nivelul de trai scăzut, prezintă locurile predilecte în care războaiele civile se pot dezvolta exploziv și pot dura¹⁵. Dacă aceste state se învecinează cu altele asemănătoare,

⁸ Michael Burleigh, *Sacred Causes: Religion and Politics from the European Dictators to Al Qaeda*, HarperCollins, 2006.

⁹ *Idem*, pp. 476-477.

¹⁰ Seyyed Vali Reza Nasr, *Islamic Leviathan: Islam and the Making of the State Power*, Oxford University Press, 2001, p. 4.

¹¹ Bernard Lewis, *The Crisis of Islam*, The Modern Library, New York, 2003, mai ales pp. 137-164.

¹² Gilles Kepel, *Fitna. Guerre au cœur de l' Islam*, Gallimard, Paris, 2004.

¹³ Graham E. Fuller, *The Future of Political Islam*, Palgrave MacMillan, 2003.

¹⁴ Olivier Roy, *The Failure of Political Islam*...cit.

¹⁵ Barbara F. Walter, "Why Bad Governance Leads to Repeat Civil War", *Journal of Conflict Resolution*, 59, October 2015, pp. 1242-1272.

având granițe permeabile sau cu actori revizionişti (dornici să modifice granițele sau să decupeze o sferă de influență), probabilitatea de izbucnire a războaielor civile este și mai mare¹⁶. În acest studiu, interesul nostru se focalizează mai ales asupra Orientului Mijlociu și doar unele aspecte legate de Nordul Africii vor fi menționate.

Ipotezele de lucru sunt următoarele. În primul rând, deriva jihadistă a unor segmente importante ale populațiilor statelor din MENA a fost cauzată de factori interni precum sărăcia, șomajul, și discriminarea, dar și externi precum implicarea unor puteri non-islamice în jocurile de putere regionale. În al doilea rând, eșecul Primăverii Arabe, marginalizarea sau alungarea reformiștilor autentici, au lăsat cale liberă radicalilor religioși care se legitimează prin aducerea războiului, just în opinia lor, în cadrul comunităților din care provin sau care i-au găzduit. Efectul este unul de destructurare și haos.

Am folosit atât opinii ale unor imami cunoscuți, ale unor jihadiști, culese de pe forumuri, bloguri¹⁷, din reviste și cărți de specialitate, cât și teorii și modele consacrate, aplicându-le selectiv unor evenimente istorice recente. Analiza de tip calitativ, combinând surse directe și indirecte (acestea din urmă dominante numeric) acoperă perioada 2011-2018, cu trimiteri inevitabile la istoria veche a lumii islamice, la primele confruntări pentru accesul la putere între urmașii Profetului Mahomed.

Articolul este structurat în patru secțiuni. Prima secțiune reprezintă o introducere în chestiunea diversității lumii islamice și a conflictelor interne generate de Fitna, în timp ce într-o a doua secțiune analizăm plasarea războiului în inima comunității islamice mondiale (*Ummah*), cea de-a treia secțiune e dedicată eșecului Primăverii arabe în a aduce democrație și progres economic maselor, iar a patra cuprinde o trecere în revistă a caracteristicilor războaielor civile din zona respectivă. În fine, concluziile cercetării noastre arată că actualele tendințe observabile în state precum Siria și Yemen confirmă imposibilitatea refacerii unității *Ummah* și a găsirii unui mecanism politico-juridic care să asigure pacea prin negociere, pe termen scurt. MENA este o

¹⁶ Jeffrey Herbst, "The risk of failed-state contagion", in Paul Bracken, Ian Bremmer, David Gordon, *Managing Strategic Surprise*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, p. 292.

¹⁷ Vezi de exemplu "Online Jihad: Monitoring Jihadist online Communities", <https://onlinejihad.net/> și Reuven Paz, "Reading Their Lips: The Credibility of Jihadi Web Sites as 'Soft Power' in the War of the Minds", Global Research in International Affairs (GLORIA) Centre, the Project for Research of Islamist Movements, *Occasional Papers*, volume 5, number 5, 2007, <https://pdfs.semanticscholar.org/60bb/c3d355e2d5424d10aefc915368fd03761359.pdf>, accesat pe 12 iulie 2018. De asemenea, se poate consulta studiul scris de Akemi Takeoka Chatfield, Christopher G. Reddick, Uuf Brajawidagda, intitulat "Tweeting propaganda, radicalization and recruitment: Islamic state supporters multi-sided twitter networks", https://cse.sc.edu/~farkas/csce727/lectures/April_13_2.pptx, 2015, accesat pe 10 iulie 2018.

regiune foarte puțin omogenă în care istoria a adus în contact numeroase grupuri identitare, etnice, tribale, religioase, obligate să coexiste în cadrul unor foste regate sau imperii.

În opinia noastră, acest studiu poate contribui la rafinarea modelelor propuse de autorii menționați, cei care au analizat fenomenul de radicalizare/islamizare și tentația acțiunilor teroriste în „beneficiul” *Ummah* mai ales analizând discursul Coranului și narațiunile extremiștilor precum și relația acestora cu societățile musulmane, prin introducerea în ecuație a analizei specifice războaielor civile, având în vedere atât aspectele prezente pe orizontală cât și cele de tip vertical, inter-comunitare și intra-comunitare.

Islamul și problema „Fitna” sau imposibila unitate religioasă globală

Literatura consacrată studierii Islamului ca religie, matrice spirituală și instrument politic este extrem de vastă și acoperă cam toate ariile de interes: politică, economie, societate sau cultură. De la Albert Hourani, Bernard Lewis, Philip Khuri Hitti și Edward Said până la autori actuali precum Vali Nasr, Olivier Roy sau Graham Fuller, mai multe generații de islamologi și-au spus cuvântul și au produs cunoaștere, astfel încât istoricilor și politologilor le sunt oferite instrumente de analiză solide pentru a înțelege frământările și derivatele lumii islamice actuale. Este evident că marele clivaj sunniți-șiiti precum și diversele curente din cadrul sunnismului, competiția pentru teritorii și resurse, sprijinul dat de actorii externi puternici au produs o fragmentare a *Ummah*. Islamologul francez Gilles Kepel într-un volum din 2004, utilizează expresia *Fitna*, adică anarhie, dezbinare sau conflict în cadrul Islamului pentru a analiza situația recentă. *Fitna*, utilizat prima dată în Hadith adică în tradiția islamică a vorbelor și faptelor profetului Mahomed, care alături de legile din Coran stă la baza Sunna, a învățaturii islamice provine din tehnica metalurgiei; expresia „*fatantu al-fiddah wal-dhahab*” (care se poate traduce ca: „am testat calitatea argintului și aurului”, adică le-am topit și le-am separat, unul fiind mai valoros decât celălalt, așadar cel mai puțin bun a fost eliminat după testare) desemnează schisma politico-religioasă, războiul civil care a urmat uciderii unor califi sunniți precum Uthman în anul 656 și „bătăliei cămilei” sau bătălia din Basra, „prima *Fitna*”. Uthman a fost ucis de rebeli egipteni din facțiunea Qurra a viitorilor Kharjiți¹⁸, iar războiul civil a continuat patru ani sub noul calif Ali Ibn Talib. Abia instaurarea Califatului Umayyad în locul celui Rashidun a pus capăt conflictului sectar.

¹⁸ Richard Cavendish, “Caliph Uthman Murdered”, *History Today* Volume 56, Issue 6 June 2006.

Kepel observă că „*fitna* a fost uneori tradusă prin revoltă contra autorității, adică comunitatea musulmană e fragmentată pentru că a pierdut simțul proporțiilor sale și al realității, al *maslaha*, astfel că e lăsată pradă demonilor extremismului și merge către propria distrugere”¹⁹. De asemenea, pentru Kepel istoria lumii islamice de-a lungul a 14 secole a fost marcată de doi poli opuși care comandau fluxul și refluxul civilizației islamice : *fitna* și *jihad*²⁰. Ambele afectau direct talia și forma *Ummah* pentru că prin Jihad se mărește comunitatea islamică din lume, iar prin *fitna* ea ajunge să fie divizată și în stare de război intern. Este indiscutabil că Mahomed a trasat ca sarcină urgentă pentru *Ummah* lărgirea, consolidarea, anihilarea tendințelor centrifuge ale triburilor locale, obținerea de resurse și prestigiu²¹. Pe termen lung, toată umanitatea urma să se convertească la Islam, astfel încât toți cei care declanșează lupte interne, aducând *Fitna* în comunitate, subminează de fapt proiectul Profetului. Radicalii islamici sunniți care atacă șiucid alți musulmani pretind că de fapt purifică *Ummah* și o fac să fie mai apropiată de cerințele Coranului²² și ale *Hadith* (*declarație, act de vorbire al Profetului Mahomed*). În mod similar, teroristii sinucigași auto-declarați martiri care ucid cu bombe sau gloanțe civili pe stradă contribuie la perpetuarea stării de *Fitna* deși ei cred că ajută la purificarea *Ummah*²³. Gilles Kepel explică faptul că „ulemalele Islamului contemporan au pierdut controlul declanșării jihadului, nu mai au mijloacele de a avertiza credincioșii când apare starea de *Fitna*”: au fost depășiți de mediile activiste care propagă un Islam rudimentar, salafist, bazându-se pe rețelele de socializare, pe internet, sau pe elementele tehnologice ale globalizării²⁴.

De fapt, Islamul nu este unitar, chiar și ramura sa sunnită majoritară cunoscând cel puțin patru mari școli de interpretare a jurisprudenței (*fiqh*). Astfel, Școala Hanafită bine reprezentată în Siria, Turcia, Pakistan, sau Afganisten plasează în centrul doctrinei sale, libertatea de opinie, dreptul de a gândi și judeca personal, de a imita creativ soluțiile date în trecut (*taqlid*). Este așadar cel mai liberal curent al Islamului. Școala Șhafită consideră că sursa dreptului e *Sunna* (tradiția, practica consacrată), iar musulmanul trebuie să asculte indicațiile învățaților *Ulema*, nu să se ghideze după opinia personală căci consensul (*ijma*) e mai important decât dreptul la opinie personală. Adepții acestui curent trăiesc în state precum Egipt, Siria, Indonezia sau Filipine. Școala Malikită care include 25% din toți sunniții pune accent pe tradițiile și cutumele

¹⁹ Gilles Kepel, *Fitna. Guerre au coeur de l' Islam*, Gallimard, Paris, 2004.

²⁰ *Idem*, p. 390.

²¹ Dennis J. Dunn, *A History of Orthodox, Islamic, and Western Christian Political Values*, Palgrave Macmillan, 2016, p.37.

²² Michael Burleigh, *Blood and Rage. A cultural history of terrorism*, Harper Perennial, 2007, p. 439.

²³ Gilles Kepel, *Fitna. Guerre au coeur ...cit.*, p. 393.

²⁴ *Idem*, p. 392.

derivate din Coran și Hadith, pe ideea de bine comun, încercând se se inspire din felul în care trăiau locuitorii din Medina după ce Mahomed impusese acolo regulile coranice de viață, alungând sau convertind politeiștii²⁵. Adepții Malikismului sunt în Mauritania, Libia, Maroc sau Egipt. Chiar și în Europa, acest curent a avut mulți adepți, anume în sudul Spaniei medievale înainte de reconquista creștină. În fine, Școala Hanbalită propune o viziune mai conservatoare și mai puțin tolerantă față de alte religii cu excepția domeniului economic unde e cea mai liberală. Legile sunt interpretate în funcție de Coran, Hadith și Sahabah care include faptele și eventuale *fatwas*, adică decrete religioase, ale însoțitorilor loiali ai Profetului. Majoritatea adepților se află în Arabia Saudită și statele din Golful Persic precum Qatar, Bahrein, Oman, Yemen sau chiar Irak²⁶.

Curentul extremist Salafist încrucișat uneori cu o altă formă extremă de Islam, Wahhabismul, apărut întâi în Arabia Saudită în secolul al XVIII-lea și ulterior răspândit la nivel global mai ales grație internetului provine din Hanbalism și solicită adepților o viață foarte austeră, total dedicată Islamului, în fomezale sale cele mai conservatoare și constrângătoare și este extrem de intolerant cu ramura șiiită a Islamului. Salafismul a luat naștere în a doua parte a secolului al-XIX-lea, iradiind dinspre Universitatea Al Azhar din Cairo. Termenul provine din sintagma „*as-salaf as-saliheen*”, cu sensul de „predecesori pioși”: ideea principală fiind că vechii credincioși, cei din epoca Profetului și imediat după, practicau un Islam corect pe când generațiile ulterioare s-au abătut și au deviat de la practicile adecvate²⁷.

Ideologi precum Jamal al-Din al-Afghani sau Rashid Rida înțelegeau că Islamul trebuie acomodat cu progresul științei adus de Occident și chiar manifestau destulă toleranță față de evrei și creștini care erau numiți în Coran „popoarele Cărtii” sau *ahl al-kitab*. Mulți salafiști actuali refuză modernitatea și vor o întoarcere forțată la Islamul primitiv și pur²⁸, sau denunță Creștinismul și Mozaismul ca religii pervertite, false. Când a apărut Wahhabismul, s-a produs și ruptura dintre Sufism și Hanbalism, deoarece radicalii wahhabiți au denunțat adorarea sfinților și a mormintelor drept acte de erezie. Sufiștii se consideră totuși sunniți și sunt acceptați ca atare, în general, de școlile moderate, iar Arabia Saudită a denunțat ramura salafistă bazată pe ideile lui Muhammad Qutb

²⁵ Maliki Islam, <https://www.globalsecurity.org/military/intro/islam-maliki.htm>, accesat pe 19 martie 2018.

²⁶ Hanbali School of Law, <http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t125/e799>, accesat pe 20 martie 2018.

²⁷ Trevor Stanley, “*Understanding the Origins of Wahhabism and Salafism*”, Terrorism Monitor, Volume: 3, Issue: 14, <https://jamestown.org/program/understanding-the-origins-of-wahhabism-and-salafism/>, 15 July 2015.

²⁸ Olivier Roy, *Globalised Islam: The Search for a New Ummah*, London: Hurst Publishers, 2004.

sau Al Banna, din care provine gruparea Al Qaeda. Dar cu alte ramuri ale Salafismului, Wahabismul a ajuns la un melanj²⁹ iar mai mulți salafiști au fost invitați să predea în școli și universități saudite, mulți făcând parte din World Muslim League, un ONG salafist găzduit în orașul saudit Makkah. Așadar, Arabia Saudită, probabil cel mai mare exportator al ideologiei jihadiste pe glob, propagă un amestec de salafism și wahhabism extrem de toxic.

Așa cum arată isoricii islamului, acesta a fost scindat aproape din epoca originii sale și *Fitna* își are începuturile în anii care au urmat morții Profetului Mahomed, majoritatea califilor ce i-au urmat fiind uciși de adversari politici care se legitimau religios prin referire la Ali, ginerele lui Mahomed, sau ajungeau la lupte între facțiuni neputând cădea de acord cine are dreptul să fie calif. Încercări de reunificare prin forță sau persuasiune a *Ummah* au făcut în general toate imperiile musulmane, mai ales cel Otoman, ai cărui sultani s-au proclamat califi (Murad I, 1362), până la desființarea în 1924 a califatului de către liderul republican Kemal Atatürk. Dar nici otomanii nu au putut îngloba toată *Ummah* – nu au avut Persia, India de Nord, Indonezia, Africa de Nord Vest, etc. Niciun calif nu a putut determina suprimarea ramurei știite a islamului cu diversele sale forme – doudeciman, ismailit, alawit etc., după cum și curentul sufit nominal subordonat tradiției sunite a reușit să supraviețuiască în zone din Africa de Nord și Asia Centrală. Nici credința druzilor, aproape un milion de oameni în Levant nu a putut fi anihilată și în prezent reprezintă 3% din populația siriană îi aparține³⁰. Religia lor s-a dezvoltat din Ismailism, care este o ramură a Islamului, dar în general sunniții îi consideră sectari, eretici³¹. De asemenea, există grupul Yazidi din nord-estul Irakului de circa 700.000 oameni considerați de radicalii suniți ca „închinători ai diavolului”³². Ei sunt mai ales etnici kurzi și au o religie sincretică ce derivă din zoroastrism, creștinism și islam; venerază focul, pe îngerul căzut și ulterior reprimat în rai Melek Tawwus, practică botezul și circumcizia dar religia lor nu e abrahamică³³. De-a lungul istoriei, Yazidii au fost victime ale unui genocid în 72 de ocazii și în

²⁹ *Idem.*

³⁰ Glossary of terms, "Druze in Syria", <https://rlp.hds.harvard.edu/faq/druze-syria>, accesat pe 13 martie 2018. Formă sincretică de islam, gnosticism, pitagorism și neoplatonism, cu accent pe reîncarnare și transmigratia sufletelor. Comunitatea și-a luat numele după Muhammad al-Darazi, misionar Ismailit venit din Persia în emiratul fatimid Cairo, iar Hamza ibn Ali a propagat mesajul său. Druzii îl au ca figură centrală în religia lor pe al-Hakim ibn Amr Allah (d. 1021), calif al Egiptului Fatimid. Hakim se considera incarnația divinității. Se spune că el a dispărut în anul 1021 și va reveni spre a aduce pacea în lume.

³¹ Sean Thomas, "The Devil worshippers of Iraq", *Telegraph*, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1560714/The-Devil-worshippers-of-Iraq.html>, 19 august 2007.

³² *Idem.* În religia acestui grup minoritar, Melek Taus este figura centrală. Mulți sunniți consideră că este vorba de diavol, deși yazidii neagă ferm acest lucru. Acest înger căzut din paradis s-a curățat de păcate și a devenit o efigie a binelui în opinia lor.

³³ Who are the Yazidis and why is Isis hunting them?, <https://www.theguardian.com/world/2014/aug/07/who-yazidi-isis-iraq-religion-ethnicity-mountains>, 11 august 2014.

vremea Imperiului Otoman. Atât Al Qaeda cât și ISIS au decretat uciderea lor ca obligație religioasă, fiind numiți apostatați. Deși alawiții sunt șiiți, în mod tradițional ei au fost percepuți caeretici de șiiții duodecimani afiliați centrelor religioase din Iran și Irak³⁴. Când Hafez Al Asad a devenit președintele Siriei în 1970 a încercat să determine acceptarea alawiților în familia șiiților și l-a convins pe clericul Musa Sadr, un iranian-libanez, să publice o fatwa de recunoaștere³⁵.

Așadar, Islamul e departe de a fi uniform, cu toate că sunniții sunt majoritari în proporție de 87-90% din total³⁶; Islamul este mozaicat, diversificat, cu multă coloratură locală iar extremiștii caută uniformizarea forțată. Coranul a fost deja interpretat de multe generații de juriști teologi și în general conținutul său nu e controversat în lumea islamică existând *al-ijmā* sau consensul teologic, dar Hadithurile lasă loc unor interpretări. Plecând de la Coran și Hadith, teologii „Ulema” au dezvoltat codul de legi islamice „Sharia” care însemna „cale, drum”, sau în unele interpretări, drumul „către apă” adică spre viață, fiind o sintagmă a arabilor din deșert³⁷. Pentru Profet dar și pentru orice musulamn practicant, *Ummah* e mult mai importantă decât individul izolat, de aceea fiecare credincios trebuie să lucreze pentru consolidarea și mărirea Ummei³⁸.

Decenii la rând, Israelul a fost nucleul ce a coalizat națiunile arabe, musulmane în general, împingându-le la luptă și unitate, la depășirea diferendelor geopolitice și istorice. Deopotrivă sunniții și șiiții s-au opus statului evreu și au participat, militar, economic sau doar simbolic, la campania ce urma să distrugă și să desființeze acest stat, pe care mulți musulmani îl percepeau ca pe un fel de colonie a Occidentului în inima teritoriilor arabo-islamice. Cu toate acestea, marea coalitie condusă de Egipt nu a reușit în războaie succesive să își atingă țelul, ulterior stindardul luptei anti-israeliene și pro-palestiniene fiind

³⁴ Ari Heistein, “Iran’s Support for Syria Pragmatic, not Religious (or, Who are the Alawites?)”, <https://www.juancole.com/2015/08/secular-alawites-crescent.html>, 19 august 2015. Autorul afirmă că sunniții și șiiții au denunțat ramura alawită a Islamului constant până în secolul XX. Liderii religioși șiiți l-au blestemat și excomunicat pe fondatorul acestei credințe, Muhammad ibn Nusayr. Sunniții la fel, au dat câteva fatwa în care se spunea că fiinderetici pot fi uciși în lupte iar femeile și copiii acestora pot fi luați/luate sclavi. Ca să se apere de persecuții, alawiții țin secrete credințele lor, de pildă refuză să spună dacă îl deifică sau nu pe Ali, ginerele Profetului. Dacă ar recunoaște, ar însemna că nu respectă principiul sacrul al unității divinității. Adversarii le atribuie obiceiul de a se ruga folosind expresia „Nu există alt Dumnezeu în afară de Ali”. Abia în 1972, ayatolahul Hasan Mahdi al-Shirazi a declarant că alawiții fac totuși parte din grupul Islamic al șiiților. Actualmente, singurii care îi mai amenință direct pe alawiți sunt unii radicali sunniți.

³⁵ Khaled Diab, “Syria’s Sunni vs. Shia Myth”, *Huffington Post* https://www.huffingtonpost.com/khaled-diab/syrias-sunni-v-shia-myth_b_3508176.html, accesat pe 12 martie 2018.

³⁶ Mapping the Global Muslim Population, <http://www.pewforum.org/2009/10/07/mapping-the-global-muslim-population/>, 7 octombrie 2009.

³⁷ Dennis J. Dunn, *A History of Orthodox, Islamic, and Western Christian Political Values*, Palgrave Macmillan, 2016, p. 32.

³⁸ Eugene Rogan, *The Arabs. A History*, Basic Books, New York, 2009, pp. 1-12.

preluat de Irak, iar după 2003 de Iran. Israelul a rezistat acestor încercări, și-a mărit teritoriul prin anexiuni, iar arabii au ajuns să numească acest lucru *Al Nakba* sau catastrofa.

Pe lângă această coalizare împotriva Israelului, țările arabe au fost mereu destul de dezbinat încât să nu poată forma o coaliție eficientă. Astfel încât acum Iranul, statul controlat de șiiții duodecimani persanofoni, a devenit principalul adversar al Israelului și alături de Hezbollah-ul libanez, principalii apărători ai cauzei palestinienilor, cu toate că palestinienii sunt în majoritate arabi și sunniți. Paradoxal, teama față de Iran a început să conducă treptat la o apropiere între Israel și Arabia Saudită, stat care nu recunoaște Israelul și Mohamed Bin Salman, prințul saudit moștenitor al tronului, a declarat pe 2 aprilie 2018 că poporul israelian are dreptul să își aibă pământul său, unde să trăiască în pace, la fel ca și cel palestinian³⁹. Numeroși arabi văd cu consternare cum monarhul statului care deține locurile sfinte și este nucleul Islamului wahhabit tinde să se acomodeze cu „dușmanii” cauzei palestinienilor, împotriva Iranului, stat etnic persan și religios șiiit. În schimb, Turcia sunnită este destul de naționalistă și în plus membră a NATO, astfel încât să nu suscite entuziasmul arabilor și nici nevoia de identificare și protecție. Victoriile militare israeliene și declinul socialismului arab, fie el naserist sau baathist, eșecurile naționalismului arab, fragilitatea economiilor și marile decalaje socio-economice din interiorul țărilor din MENA au permis de fapt re-emergența conștiinței islamice⁴⁰. Islamul urma să niveleze diferențele și să unifice populațiile, dar observăm că în realitate *Ummah* rămâne foarte fragmentată.

Jhadiștii aduc *Dar al Harb* în inima *Ummah*

Jihadul, înțeles ca război sfânt împotriva infidelilor - în sensul secundar deoarece primul sens desemnează lupta musulmanului cu propriile vicii spre a deveni un credincios adevărat - a ajuns să fie utilizat în interiorul comunității *Ummah* și o slăbește vizibil, spre disperarea Oulemalelor, adică a teologilor. Lumea în mentalul colectiv religios islamic e împărțită în *Dar al Islam* (Casa Islamului, a supunerii) și *Dar al Harb* (Casa războiului). În mod normal, în interiorul *Ummah* există doar *Dar al Islam* (toți musulmanii sunt frați, nu se agresează, nu se înșeală reciproc, nu cer camătă, se ajută) iar în exterior, în relațiile cu non-credincioșii care refuză islamizarea ființează *Dar al Harb*. Scopul final trasat de Mahomed fiind islamizarea întregii omenirii, pe cale

³⁹ <https://www.aljazeera.com/news/2018/04/saudi-crown-prince-israelis-land-180403051145026.html>, accesat pe 4 aprilie 2018.

⁴⁰ Marc Ferro, *Șocul Islamului. Secolele XVIII-XXI*, traducere de Cătălin Dandeuș, Editura Orizonturi, București, 2006, p. 34-38.

pașnică sau nu, dar luptele dintre sunniți și șiiți ca și din interiorul fiecărei ramuri, dintre radicali și moderați (conservatori sau liberali), aduc *Dar al Harb* și implicit *Fitna* în interiorul *Ummah*. Întreaga ordine socio-politică a *Ummah* se poate destrăma, ajungând la haos și anarhie⁴¹. Ulemalele sunnite de tradiție moderată, cu prestigiu, marii imami din state precum Egipt sau Iordania au denunțat clar ISI și Al Qaeda ca fiind grupări eretice care se servesc abuziv de Islam și Coran fără a respecta regulile aferente⁴².

Însă asemenea declarații nu au limitat prea tare capacitatea de recrutare a teroriștilor pentru că aceștia au dezvoltat un sistem de propagandă foarte activă prin rețelele de socializare⁴³. Islamul sunnit e descentralizat, nu are un șef spiritual suprem, numeroși teologi, dar și alți preținși lideri spirituali dau fatve și au interpretări uneori foarte îndepărtate de mainstream.

Circa 23% din populația globului este de religie musulmană⁴⁴, dar așa cum arătam, există numeroase școli și tradiții de interpretare a textelor sfinte. Extremistii salafiști interpretează Coranul și Haddith⁴⁵ arătând că la maturitate Mahomed și-a revizuit unele poziții, adică odată ajuns lider religios și politic a adoptat poziții mai intransigente și mai favorabile jihadului, convertirii prin forță. Doctrina „abrogării” le permite salafiștilor să adopte o viziune de tip alb sau negru iar când se referă la pasajele unde profetul era mai pașnic, le interpretează ca pe niște capcane verbale menite să adoarmă suspiciunile dușmanilor, infidelilor⁴⁶. „Versul sabiei” se referă la prinderea și uciderea idolatriilor, iar salafiștii spun că permite uciderea infidelilor care refuză

⁴¹ Gilles Kepel, *Fitna. Guerre au coeur ...cit.*, p. 391.

⁴² Greg Botelho, Top Egyptian cleric: Terror attacks 'a grave injustice' to Islam, <https://edition.cnn.com/2015/11/21/middleeast/egypt-imam-terror-injustice/index.html>, 21 noiembrie 2015. Marele Imam egiptean șeicul Ahmed al-Tayeb a afirmat că „e o mare nedreptate să se atribuie Islamului ce se întâmplă acum, bombardamentele și crimele....terorismul nu are religie sau identitate.”

⁴³ Monika Bickert, Brian Fishman, Hard Questions: Are We Winning the War On Terrorism Online?, <https://newsroom.fb.com/news/2017/11/hard-questions-are-we-winning-the-war-on-terrorism-online/>, 27 noiembrie 2017. Autorii explică felul în care se pot descoperi blogurile jihadiste și anunțurile postate pe rețele de socializare, dar precizează că radicalii islamici sunt tot mai inventivi în alegerea suportului fizic pentru mesajele lor de propagandă.

⁴⁴ Mapping the Global Muslim Population, <http://www.pewforum.org/2009/10/07/mapping-the-global-muslim-population/>, 7 octombrie 2009.

⁴⁵ Acești salafiști pun accentul pe Hadith ca tradiții transmise și abia după aceea pe Coran. Ei le cer adeptilor să se ghideze ad litteram după ceea ce e scris în textele respective, fără să folosească rațiunea pe post de filtru cognitiv, deoarece tot ceea ce provine de la divinitate e bun și adevărat fără dubiu. Nu se distinge între litera și spiritul textelor, nu se acceptă relativizările generate de trecerea timoului și modificarea contextului istoric și cultural. Vezi David L. Johnston, What's Behind the Salafi Reading of the Qur'an and Sunna?, <http://www.humantrustees.org/blogs/current-islam/item/108-salafi-hermeneutics>, 3 noiembrie 2013.

⁴⁶ Dennis J. Dunn, *A History of Orthodox ...cit.*, p. 192.

convertirea. Moderații afirmă că e valabil doar dacă *Ummah* e atacată, în scop pur defensiv, în situații extreme⁴⁷. Un alt exemplu e „versul privind soarta inocenților”, care indică în ochii fanaticilor dreptul de a ucide civili dacă e spre binele islamului și al *Ummah*. Ei cred că nu există creștin sau evreu cu adevărat inocent când sunt cetățeni ai unor state aflate, în mintea lor, în război cu *Ummah* precum SUA și Israel, deci niciun infidel nu are asigurată protecția⁴⁸. Coranul solicită protejarea civililor inocenți, mai ales femei și copii, dar unele opinii afirmă că este vorba numai de musulmani⁴⁹.

Există și o „Declarație a drepturilor omului conform Islamului” (CDHRI), semnată la Cairo în august 1990 de miniștrii de externe ai țărilor musulmane reuniți cu ocazia celei de-a 19-a conferințe mondiale islamice (OCI). În articolul 1 se afirmă că toate ființele umane formează o familie, provin de la Allah și i se subordonează, toți oamenii fiind egali fără discriminare chiar și religioasă: „adevărata religie e garanția pentru aplicarea acestei demnități pe drumul către integritatea umană”. Articolul 2 garantează protecția vieții cu excepția cazurilor când uciderea e justificată prin Sharia, dar Sharia e cea care solicită apărarea vieții omenești în general; se interzice genocidul și se garantează integritatea corporală a tuturor oamenilor. Articolul 3 al Declarației afirmă că în caz de război se interzice uciderea non-beligeranților ca de exemplu bătrâni, femei,

⁴⁷ Coranul spune astfel: ”But if the enemy incline towards peace, do thou (also) incline towards peace, and trust in God: for He is One that hears and knows (all things)” – Shura 008.061. http://www.islam101.com/terror/verse8_12.htm.

⁴⁸ *Idem*, p. 193.

⁴⁹ În capitolul 60 al Coranului (060.008), ”God forbids you not, with regard to those who fight you not for (your) Faith nor drive you out of your homes, from dealing kindly and justly with them: for God loves those who are just.” *Idem*. Iar despre uciderea inocenților: ”Whoever kills a person [innocent person]... it is as though he has killed all mankind. And whoever saves a life, it is as though he had saved all mankind.” (*Qur'an*, 5:32). Totuși în mai multe rânduri în Coran, Profetul cere uciderea necredincioșilor (Kafiri), iar unele Uemale extremiste afirmă că nici copiii necredincioșilor nu sunt inocenți deoarece părinții lor îi neagă pe Allah și pe Profetul Mahomed. Un exemplu este șeicul Yusuf al-Qaradawi, un egiptean influent, care a condus departamentul de studii sunnite la Universitatea din Qatar. Acesta s-a pronunțat pentru uciderea civililor israelieni din Palestina, văzuți ca soldați ascunși ai Israelului, cu toate că marele Imam de la Mecca solicitase clar să nu fie uciși civili nevinovați nicăieri în lume, de către musulmani. Același șeic a denunțat atacurile de la 11 septembrie 2001 din SUA văzute ca acte de agresiune nelegitime, deoarece spre deosebire de Palestina acolo nu se urmărea apărarea unui pământ islamic iar civilii uciși nu erau soldați ascunși precum în cazul Israelului. Marele Imam de la Mecca s-a bazat în cererea lui pe clasică instituție coranică a Dhimmi, adică a străinilor protejați, cu condiția să fie evrei sau creștini deci monoteiști și să se supună conducătorilor islamici. Qaradawi susține că în Israel, colonii evrei nu pot beneficia de sdatutul de Dhimmi deoarece ei sunt ocupanți și guvernează nelegitim peste populații islamice discriminate. Evreii și creștinii au dreptul la protecție doar când trăiesc sub conducere islamică și o acceptă. Vezi Haim Malka, Must Innocents Die? The Islamic Debate Over Suicide Attacks, <https://www.brookings.edu/articles/must-innocents-die-the-islamic-debate-over-suicide-attacks/>, 1 martie 2003.

copii, ba chiar și clădirile, infrastructurile, animalele și copacii care aparțin adversarilor trebuie protejați⁵⁰.

Cu toate acestea, Declarația de la Cairo e mai restrictivă decât Declarația Universală a Drepturilor Omului (UDHR, sub egida ONU) din 1948. Dreptul la libertatea cuvântului este limitat de cazurile când blasfemia reclamă pedeapsa capitală, iar musulmanii nu își pot schimba în mod liber religia. Jihadiștii nici nu menționează această declarație islamică, desi ei își justifică crimele de obicei prin Sharia. Faimosul doctrinar islamist Sayyid Maududi într-o carte din 1976 intitulată „Drepturile omului în Islam” pretindea că Sharia garantează cel mai bine drepturile fundamentale, ele izvorând chiar din acest text⁵¹.

Nici Samuel Huntington în *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*⁵² nu a anticipat în ce măsură *Ummah* va fi fragmentată și străbătută de linii de clivaj, „adevărata frontieră însângerată”⁵³, în termenii săi. Musulmanii mor luptând cu alți musulmani și nu doar șiiți vs sunniți, dar chiar sunniți vs. sunniți: de pildă kurzii sirieni luptă contra Daesh în Siria de Nord sau milițiile tribale se opun elementelor ISIS⁵⁴ în Libia. La fel în Somalia și Mali unde adversarii sunt sunniți și se masacrează reciproc sau în Afganistan unde Talibanii au atacat poziții ale Statului Islamic (IS Khorasan, recent transplantat și în această țară). IS Khorasan se bazează pe o interpretare și mai radicală a Coranului față de talibani și Al Qaeda, ucigând cu predilecție șiiți, sufiți și disidenți. Originea sa este în regiunea Nangarhar, la granița cu zona tribală a Pakistanului iar adepții sunt salafiști paștuni din Afganistan și Pakistan. Odată ce SUA, Franța, Marea Britanie sau Rusia au trimis trupe în Irak respectiv Siria să lupte contra extremiștilor religioși, aceștia au proclamat aceste țări ca locuri pentru jihad și au atras combatanți de pe mai multe continente sub steagul islamului. Chiar și Turcia condusă de AKP, partid islamist sunnit moderat a fost vizat uneori de Statul Islamic (ISIS sau Daesh) suferind atentate sângeroase, deoarece în ultima perioadă a abandonat de facto efortul de eliminare a regimului Bashar din Siria, concentrându-se pe lupta contra kurzilor sirieni (YPG - membri ai Forțelor Democratice Siriene) la Afrin, ba chiar s-a înțeles cu

⁵⁰ Cairo Declaration on Human Rights in Islam, 5 August 1990, <http://www.fmreview.org/sites/fmr/files/FMRdownloads/en/FMRpdfs/Human-Rights/cairo.pdf>.

⁵¹ https://archive.org/stream/MaulanaMaududiHumanRightsInIslam/Maulana_Maududi_Human_Rights_in_Islam_djvu.txt, accesat pe 3 aprilie 2018.

⁵² Samuel Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, traducere de Radu Carp, Ed. Antet, București, 2012.

⁵³ *Idem*, pp. 254-259.

⁵⁴ ISIS (uneori scris și ISIL sau IS), este un grup format din extremiști sunniți ce vizează formarea unui mare califat islamic întins pe trei continente. Numele sale succesive: Statul Islamic din Irak și Levant, Statul Islamic din Irak și Al Sham (Siria) apoi simplu Statul Islamic. Acronimul arab este Daesh. Vezi documentarul “The Rise and Fall of ISIL explained”, autor Al Jazeera Staff, <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/06/rise-fall-isil-explained-170607085701484.html>, 20 iunie 2017.

Rusia și Iran să creeze patru zone de dezescaladare în teatrul de luptă sirian iar prin reuniunile diplomatice de la Astana și Sochi s-a urmărit încetarea de jure a războiului civil, cu păstrarea lui Assad ca președinte. Jhadiștii din ISIS consideră probabil că Turcia a trădat interesele Islamului sunnit, prin acordul tacit cu dușmanii acestuia, Iranul (marea putere șiiită), așadar eretică și Rusia (reștin-ortodoxă, deci anti-islamică. Adică exact actorii statali care protejează, în opinia islamiştilor, regimul „eretic”-alawit al lui Bashar. Pe de altă parte, acești jihadiși au tot interesul ca inamicii lor kurzi din YPG și Turcia să poarte un război epuizant.

Primăvara Arabă și sfârșitul iluziei democrației liberale

Un cerc vicios bazat pe *fitna*, jihad și haos s-a înstăpânit și pe faza a doua și a treia a Primăverii Arabe. Conform lui Adonis cetățenii arabi au dat dovadă adesea de dogmatism religios, obscurantism, incapacitate de a accepta reforme laice⁵⁵. Tribalismul și sectarismul au devenit elementele definitorii ale epocii.

Cel puțin trei războaie civile recente sunt direct legate de « Primăvara arabă ». E deja o banalitate constatarea că Primăvara arabă a eșuat și s-a transformat în « iarnă » arabă, după anul euforic 2011, când masele de cetățeni cereau democrație și libertate, nu dictatură. Un amestec de frustrare cauzată de sărăcie, șomaj, acces uneori dificil la alimentele de bază pentru populații preponderent tinere și cu mare creștere demografică, condiții de secetă prelungită și recolte slabe, cărora li s-au adăugat revolta față de abuzurile unor regimuri seculariste de mână forte, a generat o explozie populară violentă care a pus rapid regimurile dictatoriale în fața opțiunii de a lupta cu toate mijloacele și a înăbuși revolta sau de a ceda puterea în stat⁵⁶. Mubarak a fost arestat, Ben Ali a fugit, Gaddafi a fost ucis iar Bashar Assad a rezistat ajutat de armată și ulterior de forțe externe masive. Apoi militarii au preluat puterea în Egipt prin generalul Sissi, așa încât revolta populară legitimă a fost preluată de extremiștii religioși, care au pus pe plan secund lupta politică pentru drepturi democratice. Ei nu vor republici democratice ci califat, nu vor libertate ci obediență. Trebuie spus și că marginalizarea socio-economică a unor mari grupuri de musulmani (mai ales sunniți) a mărit rata de recrutare a acestora de către grupările jihadiste, care sunt capabile să le ofere siguranță economică și un statut socio-profesional mai bun. Acest lucru e evident de exemplu în Irak, Siria și Liban, unde șiiții și non-musulmanii au adesea un nivel de viață superior sunniților.

⁵⁵ Adonis în dialog cu Houria Abdelouahed. *Islamul și violența*, trad. de L. Sitaru, Ed. Humanitas, București, 2016., pp. 9-10.

⁵⁶ *Idem*.

De aceea ISI și Al Nusra au devenit foarte puternice în 2014-2016 în Siria, Al Gamaa Al Islamiya din Egipt (zona Sinai) atacă și ucide militari dar și creștini copti, iar în Yemen filialele Al Qaeda, grupul Provincia Sanaa a Statului Islamic sau Organizația Jihadul Islamic s-au organizat pentru luptă și adesea controlează teritoriile, pe fondul luptei dintre șiiții Houthi și sunniți. În Libia grupări extremiste precum Statul Islamic, Jama'at Nasr al-Islam wal Muslimin, o filială a Al Qaeda în Magrebul Islamic, Ansar al Sharia a Benghazi (Partizanii Shariei), Benghazi Revolutionaries Shura Council, nu doar că au luptat cu forțele guvernului recunoscut de la Tripoli și cu cele ale generalului Haftar din Cirenaica dar și între ele, pentru a controla teritoriile și populații. Gruparea Derna Mujahideen Shura Council a purtat lupte crâncene contra ISIS din Libia pentru teritoriile, resurse și adepți. Poetul sirian Adonis, refugiat la Paris, considera că „această revoluție (Primăvara arabă n.m.) s-a dovedit mai degrabă confesională și tribală, nu civică, mai degrabă musulmană, nu arabă”.⁵⁷

Conflictul din Yemen

În Yemen, stat în care 99% din cetățeni sunt de religie musulmană, 65% sunniți și 34% șiiți, cei mai mulți loiali unor triburi, rebelii șiiți Houthi (șiiți Zaydi), minoritari, au reușit să îl alunge pe președintele sunnit al țării Mansour Hadi (aflat în fruntea statului între februarie 2012 și ianuarie 2015), inamic declarat al Al Qaeda dar inițial dispus să accepte un guvern de uniune națională cu grupul „Ansar Allah” (format din rebelii Houthi)⁵⁸. Ulterior a intervenit masiv Arabia Saudită bombardând aerian și ajutând forțele guvernamentale, din teama ca Iranul să nu ajungă să controleze tot statul. Bombardamentele saudite au lovit adesea zonele civile, fiind extrem de distrugătoare și Teheranul a intensificat și el sprijinul pentru grupul Houthi. Acesta este de fapt un „proxy war” între Teheran și Ryad⁵⁹. Atât iraniienii cât și saudiții consideră că tabăra adversă este de fapt un pion al statului dușman, nefiind dispuși să accepte ideea că există o ostilitate de tip sectar nealimentată inițial din exterior. Yemen a mai avut parte de războaie civile și chiar de divizare teritorială înainte de 1990 iar revolta Houthi riscă să ducă iar la sciziune. Iranul nu cultivă oficial šiismul de tip Zaydi ci pe cel duodeciman, deci nu are un control și pe linie religioasă asupra rebelilor, în schimb Ryadul apără cu îndârjire comunitatea sunnită din

⁵⁷ Adonis în dialog cu Houria Abdelouahed ... cit., p. 7.

⁵⁸ Saeed Al Batati, “Who are the Houthis in Yemen”, <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/08/yemen-houthis-hadi-protests-201482132719818986.html>, 12 martie 2015.

⁵⁹ Afshon Ostovar, “The First Saudi-Iranian War Will Be an Even Fight”, <https://foreignpolicy.com/2018/05/07/the-first-saudi-iranian-war-will-be-an-even-fight/>, 7 mai 2018. Acesta își începe analiza afirmând că „since 2011, first in Syria and then in Yemen, proxy forces of Iran and Saudi Arabi have been in constant, brutal competition”.

Yemen deoarece aparține ramurii Hanbalite și acceptă ideile Wahhabite. La rândul său, Al Qaeda din Peninsula Arabă a profitat de starea de haos, ajungând să controleze porțiuni extinse din zona de coastă. Ryadul a reușit să formeze o coaliție largă, alături de Emiratele Arabe Unite, Bahrein, Egipt, Iordania, Kuweit, Sudan, dar fără Qatar și Liban⁶⁰, sperând să contracareze ascensiunea šiismului susținut de Iran și Irak dar pe termen lung falia dintre sunniți și šiiti ar putea alimenta noi focare de război civil în state care conțin ambele grupuri. Până în martie 2018 acest război civil cu puternică intervenție externă a făcut cel puțin 10.000 de morți dintre yemeniți⁶¹.

Formarea Al Qaeda pe fondul războiului antisovietic din Afganistan, apoi războaiele dintre Al Qaeda și forțele coaliției conduse de SUA (2001-2002), invadarea Irakului de către nord-americani și britanici în 2003 au potențat *Fitna* în lumea musulmană. Războiul sectar dintre sunniți și šiiti în Irak a dus la sute de mii de victime și milioane de refugiați⁶². A existat și o altă diadă conflictuală: milițiile tribale sunnite au luptat violent contra gherilelor sunnite ale Al Qaeda din Irak (AQI) în timpul așa-numitului „Anbar awakening” (2006-2008), aliindu-se conjunctural cu forțele americane de ocupație conduse de generalul Petraeus. Liderii tribali nu doreau un islam extremist, criminal și nici să fie comandați de străini, ei nu acceptau ca Islamul să fie considerat mai important decât viețile și proprietățile irakienilor pe care AQI pretindea că îi eliberează de nord-americani și de šiiti din Iran. În felul acesta, AQI a fost învinsă și alungată din marile orașe irakiene nordice, iar SUA au ajutat grupurile sunnite tribale mai ales pentru a limita influența Iranului și a elimina AQI. Irakienii de rând au înțeles că AQI și Iranul erau riscuri la fel de mari pentru ei, cu toate că în plan religios AQI ar fi trebuit să le fie apropiată⁶³. Dar această organizație a comis mari abuzuri, violențe, sperind și înfuriind populația locală și alienând-o, iar din resturile AQI a apărut ISIS (sau, conform inițialelor din limba arabă, Daesh). Totuși mulți sunniți au văzut de-baathificarea țării ca o desunizare în beneficiul šiitilor radicali și a Iranului, și acest lucru a servit Daesh-ului în 2014.

⁶⁰ <http://www.cfr.org/yemen/yemen-crisis/p36488>, consultat pe 22 aprilie 2016.

⁶¹ All Jazeera Staff, „Key facts about the war in Yemen”, <https://www.aljazeera.com/news/2016/06/key-facts-war-yemen-160607112342462.html>, 26 martie 2018.

⁶² Zezi Patrick Cockburn, Syria and Iraq: Ethnic cleansing by Sunni and Shia jihadis is leading to a partition of the Middle East, <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/syria-and-iraq-ethnic-cleansing-by-sunni-and-shia-jihadis-is-leading-to-a-partition-of-the-middle-a6787731.html>, 27 decembrie 2015. În 2008, UNHCR a estimat numărul de refugiați irakieni ca fiind de 4,7 milioane, adică 16% din populație.

⁶³ Najim Al Jabouri, Sterling Jensen, „The Iraqi and AQI Roles in the Sunni Awakening”, *PRISM* 2, No. 1, http://cco.ndu.edu/Portals/96/Documents/prism/prism_2-1/Prism_3-18_Al-Jabouri_Jensen.pdf, accesat pe 14 martie 2018.

Deplasarea ISIS dinspre Irak spre Siria în 2013 a făcut ca acest pattern al luptelor religioase de tip sectar să fie preluat și în Siria, cu efecte catastrofale. Treptat s-a ajuns la o polarizare a lumii musulmane pe direcția a doi poli de putere, Arabia Saudită și Iran. Terorismul a contribuit și el, existând statistici care indică faptul că victimele Al Qaeda și ISI sunt preponderent musulmani din zona MENA. Ca să poată justifica uciderea unor civili nevinovați, inclusiv copii și femei, cărora Coranul le oferă protecție în situație de război, ideologii islamului sunnit radical Wahabit și Salafist au recurs la noțiuni precum „Al Tatarus” conform căreia se acceptă uciderea civililor islamici când nu pot fi separați de inamicii Islamului în caz de jihad și la supremația jihadului global. Talibanii afganiucid adesea musulmani, fie sunniți fie șiiți, de pildă colaboratori ai forțelor NATO și membri ai triburilor ce nu li se supun⁶⁴. Musulmanii care nu respectă strict regulile coranice sunt declarați apostazi de către salafști și pot fi uciși. Oricine i se opune califului cu vorba sau fapta e renegat și poate fi eliminat fără probleme. La fel cei care se aliază cu dușmanii cei mari ai *Ummah*, anume evreii și creștinii occidentali. Din perspectiva majorității jihadiștilor sunniți, șiiții și druzii sunt eretici prin definiție și nu au parte de protecție⁶⁵. Chiar Ben Laden însuși, un sunnit fanatic, a fost scandalizat de felul în care Al Qaeda din Irak (AQI), prin liderul ei iordanianul Abu Musab Al Zarkawi, instiga la uciderea șiiților irakieni nelăsându-le posibilitatea de convertire și scindând *Ummah* în mod catastrofal (2005-2006).

ISIS a apărut în Irak ca urmaș al AQI, apoi în 2012-2013 s-a transferat către Siria profitând de războiul civil și slăbiciunea statului absorbind o parte din grupul Jabat al Nusra, ramură a Al Qaeda și ulterior în 2014 a revenit în Irak atacând, cu inferioritate numerică zdrobitoare, compensată prin fanatism, forțele armate irakiene preponderent șiiite și cucerind multe teritorii, comițând crime, luând sclavi, vânzând petrol, etc. În Mosul, luptătorii ISIS au capturat banca centrală și au confiscat 500 de milioane USD cu care au finanțat atragerea de noi combatanți și cumpărarea de muniție. Circa 30.000 de soldați irakieni demoralizați și prost comandați au fugit din fața a maxim 1.000 de jihadiști bine conduși, foarte motivați și fanatizați. Pe 29 iunie 2014 ISIS anunța formarea califatului și denunța granițele trasate de occidentali prin Acordul Sykes-Picot în urmă cu aproape un secol. Un jihadist cu buldozer a nivelat simbolic granița dintre Irak și Siria, așadar califatul Daesh urma să proclame un mare stat islamic regional și ulterior mondial. Denunțarea ingerințelor Occidentului, adică a puterilor non-islamice, trezește în mentalul colectiv al multor arabi amintirea

⁶⁴ No safe place. Insurgent attacks on civilians in Afghanistan, <https://www.hrw.org/report/2018/05/08/no-safe-place/insurgent-attacks-civilians-afghanistan>, 8 mai 2017.

⁶⁵ Vezi de exemplu Ian Black, Sunni v Shia: why the conflict is more political than religious, <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/05/sunni-shia-why-conflict-more-political-than-religious-sectarian-middle-east>, 5 aprilie 2015.

umilințelor prin care lumea islamică a trecut odată cu prăbușirea ultimului mare imperiu musulman, cel Otoman.

Politicile pro-șiite sectare ale premierului irakian Al Maliki au generat sprijinul popular al multor sunniți irakieni pentru ISIS într-un Irak post-Saddam în care šiții au fost privilegiați de americani, ca majoritari și abuzați de vechiul regim, în dauna sunniților. Ulterior, reculul ISIS în 2016-2018, pierderea aproape în întregime a teritoriilor cucerite în Irak și Siria, a antrenat venirea unor miliții šiite și kurde, ceea ce a nemulțumit din nou populațiile arabe sunitice; Suniții îi acuză pe šiții că îi alungă în mod voluntar ca să obțină zone „pure” în plan religios și adesea se menționează că šiții ar fi instrumentele de putere ale Iranului vecin⁶⁶, iar pe kurzi că fac purificare etnică spre a obține teritorii pentru viitorul stat Kurdistan “cu voia americanilor”, după cum afirmă mulți arabi revoltați.⁶⁷ Rivalitatea și frica s-au deplasat deja din domeniul geopolitic în cel identitar, fiind mult mai greu de gestionat chiar și de către actorii externi. Forțele paramilitare ale Iranului și Arabiei Saudite sau Turciei sunt percepute ca forțe de ocupație de populația care aparține altui grup identitar. Oricând pot apărea ciocniri etno-religioase extrem de dure și sângeroase pe cele două falii identitare: sunnit/șiit și arab/kurd.

Califatul ISIS: o creație a unei minorități radicale

Totuși o asemenea concepție radicală tipică Daesh a înstrăinat o bună parte din lumea musulmană sunnită și šiită de rețelele extremiste și membrii acestora. Pe de altă parte, ISI a dovedit că este capabil să recruteze adepți și militanți de pe mai multe continente, inclusiv din Europa, din cadrul UE dar și din Rusia, Georgia, etc. Mii de tineri francezi, belgieni, britanici au plecat să lupte în Siria fiind vorba adesea de musulmani din a doua sau a treia generație care nu cunosc în detaliu filosofia Coranului și acceptă de-a gata propaganda simplificată a radicalilor⁶⁸. Aceștia au mers să ducă jihadul în teritoriul *Dar al Islam*, cauzând haos, divizare, adică *Fitna. Ummah* a primit astfel „euro-jihadiști” care au plecat să lupte în Siria și Irak, comițând atrocități mai ales contra altor musulmani.

⁶⁶ Isaac Kfir, ”Iraq and Syria” in Isaac Kfir, Sofia Patel and Micah Batt (coord.), *Counterterrorism Yearbook 2018*, Australian Strategic Policy Institute and Counter-Terrorism Policy Centre, published in Australia by the Australian Strategic Policy Institute, 2018, pp. 69-72.

⁶⁷ Richard Spencer, ”Syrian Kurds accused of ethnic cleansing and killing opponents”, <https://www.telegraph.co.uk/news/2016/05/18/syrian-kurds-accused-of-ethnic-cleansing-and-killing-opponents/>, 18 mai 2016.

⁶⁸ Autor, ”How many people have gone to Syria to fight?”, <https://www.bbc.com/news/magazine-33715636>, 2 august 2015.

ISIS și Al Nusra nu au contribuit la declanșarea războiului civil din Siria, dar odată apărute au dus la o coagulare de forțe contra lor și au legitimat intervențiile unor actori externi statali de tip Rusia, SUA, Turcia sau non-statali (Hezbollah). ISI a atras de partea sa și foști ofițeri ai dictatorului Saddam Hussein, rămași șomeri după invadarea Irakului din 2003, le-a oferit bani și posturi de conducere. La apogeu (anii 2014-2015), ISIS a controlat teritoriile întinse în Siria, Irak și Libia și peste 10 milioane de locuitori, dar refacerea unui adevărat califat pare imposibilă pe termen mediu. Musulmanii sunt în general loiali statelor lor, majoritatea se tem de extremiști⁶⁹, mulți preferă formele laice de organizare a statului, au așteptări economice pe care doar un stat modern le poate satisface⁷⁰. Moderații au văzut cu oroare că în concepția jihadiștilor noua *Ummah* e mult mai redusă numeric, fiind excluse întregi categorii, șiiții din toate ramurile, sufiții, musulmanii liberali, care se regăseau de acum în *Dar al Harb*, fiind excluse arbitrar din *Dar al Islam*. De aceea, Califatul Daesh-ului nu a avut de partea sa, chiar la apogeu, decât o mică parte din musulmanii lumii și dispariția sa fizică, prin înfrângeri militare succesive, nu a dus la proteste de stradă în marile state musulmane.

Cazul sirian

Siria este un stat extrem de divers în plan etno-religios. Conform CIA Factbook, dintr-o populație de circa 22 de milioane de locuitori, arabii constituie 90,3% din total, iar kurzii, armenii, circazienii, turcomanii, etc. doar 9,7%⁷¹. Musulmanii sunniți reprezintă circa 70% din care 8% kurzi, cei alawiți,

⁶⁹ Ian Black, "Most young Arabs reject Isis and think 'caliphate' will fail, poll finds", <https://www.theguardian.com/world/2016/apr/12/vast-majority-young-arabs-isis-shunning-poll>, 12 aprilie 2016. Sondajul de opinie *Arab Youth Survey* din 2016 a arătat că 50% din tinerii arabi se opuneau ISIS și doar 13% îl acceptau, de asemenea 47% spuneau că relațiile dintre sunniți și șiiți s-au deteriorat, iar 52% că religia joacă un rol prea important în conflictele întreținute de Iran și Arabia Saudită.

⁷⁰ Adepții arabi ai statului laic și ai democrației au cel puțin un mare precedent istoric la care se pot raporta. Revoluția Qarmaților a constituit o împotrivire la abuzurile și inegalitățile generate de conducerea califilor, mai ales a lui Uthman, al treilea calif. Rebelii au creat un stat cu regim asemănător celui socialist în anul 899 d. Cr. Unde banii se împărțeau echitabil în funcție de munca depusă și de nevoi. În anul 1027 au fost învinși iar statul lor eliminat. În anul 255 după Hegira a avut loc și revolta Zingilor care nu mai acceptau abuzurile socio-economice ale califatului abasid. Erau contra sclaviei și a discriminărilor rasiale, cereau egalitate de statut pentru toți arabii. Ei au creat un stat în sudul Irakului actual, la Basra dar au fost învinși în lupte și distruși. Aceste revolte se explică prin discrepanța uriasă între spiritul egalitarist al Coranului și apariția unei clase de inși bogați și puternici în plan politic, care aveau privilegiu greu de acceptat. Vezi Adonis, *Islamul și violența ...cit.*, pp. 10-13.

⁷¹ Siria, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>, accesat pe 20 mai 2013.

ismailiți și druzi 16%, creștinii 10%, și circa 1% evrei (cei mai mulți au emigrat deja în urmă cu două decenii). Astfel, a șasea parte din populație nu e islamică. Alawiții sunt grupul non-sunnit cel mai numeros, adică circa 11-12% din toată populația⁷², iar alawiții și druzii formează cam 25% din populație. Vârsta medie a locuitorilor este de 22,7 ani, iar populația între 0 și 24 de ani constituie 54% din total⁷³. Alawiții ocupă nordul și mijlocul litoralului sirian, în „triunghiul” Latakia-Hama-Tartus, dar cu enclave sunnite masive cum este Banyas. Sunniții, majoritari la Est și Sud de această zonă litorală, au în mijlocul teritoriului lor enclave populate de creștini, alawiți și ismailiți. Creștinii ortodocși, latini și puțini protestanți formează cel mult 10% din populație. Țara este foarte diversă din punct de vedere etnic și religios fiind alături de Irak și Liban printre cele mai divizate state arabe, în plan etno-religios⁷⁴. Câtă vreme aceste grupuri au trăit în pace, respectând contractual social, exista în mentalul colectiv musulman o coexistență a *Dar al Islam* cu *Dar al Hudna* (Casa armistițiului) sau *Dar al Sulh* (Casa care beneficiază de un tratat de non-agresiune). Din 2011 s-a instaurat *Dar al Harb* între comunitățile identitare ostile – fenomenul „purificării religioase” a locurilor cucerite prin deportare sau ucidere devenind unul banal.

Radicalii sunniți se prevalează de faptul că între 65% și 70% din populație este sunnită și sunt nemulțumiți de faptul că non-sunniții pe care ei îi considerăeretici, apostatați, conduc statul sub bagheta președintelui Assad care este alawit. Îi acuză și pe sunniții care au ales tabăra prezidențială, iar creștinii și druzii au ezitat să se alătore mișcării anti-Asad de teamă că vor ajunge să fie discriminați sau uciși dacă sunniții își formează un stat sau ajung să domine Siria. Coranul în interpretarea sa tranșantă, salafistă, permite uciderea apostataților dacă ei refuză convertirea⁷⁵. Încă de la prima Constituție din epoca lui Assad tatăl a apărut obligația ca statul să fie condus de un musulman, or alawiții și druzii nu sunt considerați de majoritatea sunniților ca fiind musulmani adevărați. Așadar, în mentalul colectiv sunnit, prezența familiei Assad în fruntea statului este un act de impietate, ilegal și imoral. Ca să se impună Hafez al Assad a ordonat masacrul de la Hama din 1982 contra rebelilor din Frăția Musulmană, care contestau violent autoritatea și legitimitatea Partidului Baath și a sa personală ca șef de stat⁷⁶.

⁷² Flynt Leverett, *Inheriting Syria*, Brookings Institution Press, Washington, 2005, pp. XI-XII (Preface), p. 2.

⁷³ Syria, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>, accesat pe 20 mai 2013.

⁷⁴ Daniel L. Byman, “States in Civil War” in Kenneth M. Pollack (editor), *The Arab awakening. America and the transformation of the Middle East*, The Brookings Institution, Washington, 2011, pp. 213-214.

⁷⁵ Adoniș în dialog cu Houria Abdelouahed, *Islamul și violența ...cit.*, p. 40.

⁷⁶ Daniel Pipes, *Greater Syria: the History of an Ambition*, New York, Oxford University Press, 1990.

Durata războiului și nivelul tot mai acut de violență, precum și folosirea de arme chimice în mai multe rânduri, preponderența victimelor civile și ubicuitatea frontului au determinat pentru o vreme succesul mai ales al forțelor radicale de tip ISIS și Al Nusra, respectiv al taberei pro-Assad susținută de forțe šiite radicale din Iran, de armata și mercenarii ruși și din gruparea Hezbollah. Pentru liderii spiritali ai sunniților și šiitilor radicali, *Ummah* ajunge să fie compusă doar din cei care cred în varietatea de Islam pe care ei o apără cu arma în mână. Astfel, dacă arabii creștini ajunși în mâinile celor din ISIS au posibilitatea de a pleca definitiv sau de a plăti o taxă și a rămâne ca *dhimmi*, šiitii și druzii au de ales între a fi uciși și a se converti atunci când nu sunt uciși direct. În Siria, *Ummah* se află în stare de război intern, fracturată, conflictuală.

Diferența dintre *Dar al Islam* și *Dar al Harb* e dată de ulemale, dar și de cei care pretind că văd adevărul și proclamă jihad, fiind ascultați orbește. Conform acestora, nu contează proporția musulmanilor în ansamblul populației ci natura conducătorului și a regimului: dacă musulmanii majoritari sunt conduși de lideri non-islamici atunci starea e de *Dar al Harb*⁷⁷. Siria este condusă după o constituție laică și nu conform Shariei. Doar unde se aplică Sharia ca lege unică de către lideri islamici e *Dar al Islam*⁷⁸.

Islamul nu separă politica de religie, spre deosebire de Creștinism: Califul e atât lider politic cât și religios. Așadar, în Siria familiei Bashar sau în Irakul lui Abadi, radicalii sunniți au proclamat jihad și *Dar al Harb* pentru că aceste state au lideri non-sunniți și coduri juridice laice. Forțele Arabiei Saudite bombardează civilii din Yemen, adică fracțiunea šiită Houthi pe care o acuză că este sprijinită de Iran pentru că Wahabiții din Ryad se consideră în paradigma *Dar al Harb* pe segmentul de teritoriu yemenit controlat de Houthi cu toate că aceștia aplică și ei Sharia, dar în grilă šiită. Qatarul, stat în care sunniții din școala salafistă predomină este marginalizat și izolat ca aliat de facto al Iranului, iar Arabia Saudită caută să se apropie de Israel contra hegemoniei iraniene, renunțând verbal la sprijinul pentru Palestina și Hamas. În primăvara acestui an, armata turcă a intrat în nordul Siriei și asediază la Afrin gherilele kurde, deși marea majoritate a combatanților turci și kurzi sunt musulmani sunniți. Blocarea emergenței unui stat kurd în vecinătate pare mult mai importantă decât solidaritatea din cadrul *Ummah* pentru Ankara, deși regimul președintelui Erdogan și al partidului de guvernământ AKP este de tip islamic și tot mai conservator. Astfel, etnicitatea primează în mod cert asupra elementului religios și Ankara probabil nu s-ar fi opus emergenței unui stat islamic sunnit în acea zonă dacă acesta nu ar fi fost opera unui grup etnic detestat și temut în mod tradițional de liderii succesivi ai republicii kemaliste turce.

⁷⁷ Austin Cline, "Dar al-Harb vs. Dar al-Islam", <https://www.thoughtco.com/dar-al-harb-vs-dar-al-islam-250224>, accesat pe 15 martie 2018.

⁷⁸ *Idem.*

Războaiele civile și efectele lor asupra unității spirituale a *Ummah* în Siria

Fracturarea *Ummah* și fenomenul de purificare religioasă, uciderea a mii de musulmani de către alți musulmani în mod accidental sau voluntar au fost puternic accentuate de intervenția în războiul sirian a Iranului și a Arabiei Saudite, primul în mod direct cu forțe de elită din Garda Revoluționară și cea de-a doua în mod indirect, cu arme, bani și instructori. Intervenția Turciei în Siria de Nord a complicat lucrurile și mai mult punând SUA și Rusia în fața unor alegeri delicate. Conflictul privind teritoriul, resursele și populația pentru stăpânirea Siriei a trecut de la faza inițială când se lupta pentru democrație contra dictaturii (2011-2013), la o fază secundară când opțiunea este între o lume guvernată rigid de Sharia și organizată în stil Califat, respectiv o guvernare laică și dictatorială asigurată de Assad și protectorii săi ruso/iranieni (2014-2016). În opinia noastră, alawitul Assad a tolerat masacrarea unor musulmani sunniți, mulți civili simpli și a chemat Rusia să facă același lucru, bombardând așezări unde se află rebeli. Așadar, *Fitna* a afectat puternic *Ummah* din Siria.

Jihadiștii afirmă că teritorii care au aparținut Islamului în trecut ar trebui să facă parte din Califat, de pildă Spania de sud (Al Andalus), dar și Bosnia, Albania, Kașmir sau Cecenia⁷⁹. În ceea ce îi privește pe numeroșii refugiați musulmani din Siria, Irak, Afganistan, Sudan, etc. care ajung în Europa, inițial ISIS le-a cerut să nu plece din *Dar al Islam* (teritoriile eliberate de jihadiști de sub guvernele irakian și sirian) în *Dar al Kufr* (tărâmul impurității, casa necredincioșilor, a negării adevărului revelat de Profet), dar văzând că valul de imigranți ia amploare ulterior, pretinsul calif le-a cerut să comită atacuri în locurile unde ajung, contra statelor și populațiilor care sprijină campania anti-jihadism. ISI a încercat fără succes în general să transforme refugiații în combatanți ascunși ai săi, coloană a cincea în țările inamice, iar în Libia traficanții de migranți au primit protecția ISI în schimbul unei părți din încasări. Astfel, terorismul și crima organizată colaborează pentru a își atinge simultan obiectivele și unii migranți au ajuns chiar sclavii ISI sau au fost cooptați în entitate.

Distrușterea unor simboluri ale Islamului sunnit de către islamiștii sunniți sugerează adâncimea *Fitna* din cadrul *Dar al Islam*. Adepții grupării Ansar Dine și Al Qaeda din Magrebul Islamic atacând în Mali, au distrus în 2013 Mauzoleul lui Sidi Mahmoud Ben Amar și morminte ale sfinților venerați de musulmanii locali sufiști, precum și o bibliotecă foarte valoroasă din Timbuktu, aflată în patrimoniul UNESCO și care deținea texte islamice medievale foarte rare. De aceea, comunitatea locală a primit cu bucurie venirea forțelor franceze a misiunii ONU de combatere a extremismului islamic și separatismului. Ironia

⁷⁹ Dumitru Chican, *Jihad sau drumul spre Djanna*, Ed. Corint, București, 2011, p. 208.

istoriei este că școala salafistă (*Salafiyya*) a avut la finalul secolului al XIX-lea și începutul celui următor un sens pozitiv, anume dorința de a reforma și moderniza Islamul, însă acum Salafismul a dus către obscurantism și negarea totală a modernității, fiind cel mai retrograd și intolerant curent islamic⁸⁰.

Într-o perspectivă mai generală, războaiele civile domină scena politicii internaționale încă din 1945. Statistic acestea sunt mai dese decât cele inter-statale din trecut, afectează mai ales state slabe și sărace din Orientul Mijlociu, Africa, America Latină, producând numeroase episoade de crimă contra umanității și genocid. Durează cel puțin câțiva ani și au tendința să se repete în statele care au trecut deja prin așa ceva. Astfel, între 1975 și prezent războaiele civile au produs mai multe victime decât cele inter-statale. Fenomenul decolonizării și luptele pentru eliberare au produs cele mai multe victime statistic între anii 1970 și 1980. Între 1991-1995 s-a remarcat o intensificare a frecvenței și violenței acestora, paroxismul fiind atins de masacrele din Ruanda din 1994, ulterior fiind evident un declin. Anii 2011-2016 au adus un set de războaie civile în zona MENA, cazul sirian fiind cel mai sângeros. „Uppsala Conflict Data Program” menționează că în 2014 a crescut semnificativ numărul conflictelor militare din lume la 40, dintre care 11 sunt considerate războaie (adică au un minim de 1.000 de morți) și numai unul singur, cel între India și Pakistan era de tip inter-statal, dar cu un număr mic de victime⁸¹. În 2013 erau doar șase războaie, așadar a existat o creștere de circa 18%⁸². Deși este o cifră mult mai mică decât cea din 1988, când erau semnalate 16 războaie, și chiar față de anii 1991-1994 (în 1991 fiind 51 de conflicte active)⁸³, totuși creșterea este reală față de anii 2000 când trendul a fost în mod constant descrescător⁸⁴.

În cazuri precum cele din Siria, Libia și Yemen observăm conflicte care au loc în interiorul unei entități statale, fie între forțele guvernului și diferite formațiuni de rebeli, fie între diverse facțiuni rebele⁸⁵ după prăbușirea

⁸⁰ Henri Lauziere, *The Making of Salafism*, Columbia University Press, New York, 2016, pp. 1-2.

⁸¹ Therese Pettersson, Peter Wallensteen, “Armed conflicts, 1946–2014”, *Journal of Peace Research* 2015, Vol. 52(4) 536–550 - Uppsala Conflict Data Program.

⁸² *Idem*.

⁸³ *Ibidem*, p. 537. Autorii arată că și numărul diadelor conflictuale a crescut de la 48 la 53 în 2015 față de 2014.

⁸⁴ Am folosit în această pagină câteva fragmente publicate anterior în volumul *Fața întunecată a globalizării. Războaie civile, state eșuate și radicalizare religioasă în lumea contemporană*, Ed. Rao, București, 2016, coordonat de Șerban Cioculescu, Octavian Manea și Silviu Petre, pp. 33-70. Vezi mai ales pp. 34-36.

⁸⁵ Hanne Fjelde and Desirée Nilsson, “Rebels against Rebels: Explaining Violence between Rebel Groups”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 56, No. 4 (August 2012), pp. 604-628. Somalia și RD Congo sunt exemple tipice pentru conflictele dintre rebeli, în lipsa autorității unor guverne centrale. Desigur, acest lucru e valabil doar pentru anumite perioade din desfășurarea acelor războaie civile cu fond puternic tribal. Dar studiul menționat sugerează că cel mai adesea grupurile rebele se confruntă pentru teritorii și

guvernului central și instaurarea anarhiei, pentru controlul guvernării, a teritoriului și resurselor, sau pentru formarea unui nou stat, prin secesiune⁸⁶. Multe dintre războaiele civile cunosc forme de acțiune de tip gherilă, insurgență, contrainsurgență în care o mică parte a populației unui stat se implică direct, fiind vorba mai ales de un conflict de joasă intensitate, localizat și limitat.

Factorii ce predispun statele din Orientul Mijlociu la război civil sunt – fără pretenția de a fi exhaustivi - fragmentarea religioasă (mai ales curente reciproc ostile din cadrul Islamului), lupta pentru resurse, degradarea nivelului de trai al populației, miturile identitare cultivate de elite naționaliste sau religioase, proasta guvernare, dilema securității societale⁸⁷, explozia demografică ce produce numeroși tineri lipsiți de educație și/sau de joburi și vecinătatea cu state similare sau revizioniste. Țări care au cunoscut deja războiul civil precum Yemen sau Liban îl repetă sau sunt în pericol de a îl repeta, altele precum Siria sau Irak își exportă instabilitate către vecini, prin valurile de migranți și existența unor grupări de gherilă transnaționale⁸⁸.

Cele circa 500.000 de victime din Siria⁸⁹ depășesc numărul victimelor din spațiul ex-iugoslav dar și din alte cazuri precum cele din Caucaz și Republica Moldova, sau din Ucraina, dar sunt inferioare erupției teribile de violență din cele patru luni de apogeu al masacrelor din Ruanda din 1994 care au făcut între 800.000 și un milion de morți. Baza de date Necrometrics indică circa 500.000 de victime în războiul civil din Somalia între 1991 și prezent, un stat unde mare parte din populație este islamică sunnită⁹⁰. Al doilea război civil din Congo (1998-2010) a făcut probabil circa cinci milioane de victime

resurse, deoarece cel care le obține va avea mai multă putere în lupta contra forțelor guvernamentale.

⁸⁶ Timothy J. Besley, Torsten Persson, and Houghton Street (2008) "The Incidence of Civil War: Theory and Evidence," NBER working paper.

⁸⁷ Mecanismul psiho-social numit „dilema securității societale” definește situația de insecuritate reciprocă între grupuri etnice (tribale, clanice etc) sau religioase animate de frică și ură, sentimente create de-a lungul istoriei și amplificate de liderii acestora din interes politic și/sau ideologic. Practic, membrii grupului A decid să atace și să elimine membrii grupului B, din teama că dacă nu o fac ei primii, atunci cei din B vor lua inițiativa și rezistența nu va fi eficientă. Vezi Barry Posen, "The Security Dilemma and Ethnic Conflict", *Survival*, 35 (1), 1993, pp. 27-47. Vezi mai ales pp. 28-29.

⁸⁸ Kristian Skrede Gleditsch, "The Spread of Civil War", in J. Bercovitch, V. Kremenyuk, W. Zartman, *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*, SAGE Publications, London, 2009, pp. 598-599.

⁸⁹ Reuters Staff, Syrian Observatory says war has killed more than half a million, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria/syrian-observatory-says-war-has-killed-more-than-half-a-million-idUSKCN1GO13M>, 12 martie 2018.

⁹⁰ <http://necrometrics.com/wars21c.htm>, accesat pe 17 iulie 2018.

(inclusiv cei morți de foame și boli), fiind considerat cel mai violent conflict în număr de decedați după cel de-al Doilea Război Mondial⁹¹.

Concluzii

Războaiele civile din ultimele trei decenii tind să se încheie prin negociere și compromis și mai rar prin victoria uneia dintre părți, însă după 2001 când un grup terorist este actor activ, tendința este de a obține victoria contra acestuia iar perioada de conflict este mai extinsă. Încheierea conflictului ține mai ales de voința actorilor externi de a își impune normele și strategiile, de a se înțelege între ei și a căuta compromisul avantajos⁹². Cum luptele interne din statele MENA nu pot fi oprite de actorii locali și pentru că numeroși actori, mai ales non-statali, beneficiază de sprijin masiv din exterior, rezultă că, pe termen lung, este mai probabil ca actorii externi să ofere cadrul de negociere pentru finalizarea acestor războaie și în paralel să înceteze reciproc sprijinul pentru actorii locali, după ce aceștia obțin garanții de securitate iar primii își reducează sferele de influență. Evident că un actor non-statal ilicit, criminal, precum ISIS, Al Qaeda sau Al Nusra nu este normal să obțină vreo formă de protecție post-conflict.

În opinia noastră, pe termen scurt și mediu nu se întrevăd posibilități de unificare a *Ummah* la nivel global și poate nici la nivelul regional pentru că nimeni nu are puterea și legitimitatea să o facă, însă, pe de altă parte, nici statele din zona studiată nu sunt pe cale să își consolideze instituțiile, legitimitatea și sistemele economice. Populațiile lor nu sunt pregătite să abandoneze complet afilierea de tip tribal sau religios-sectară, nici să uite episoadele de violență și ură din trecut, spre a se reconcilia și a căpăta încredere reciprocă. Ipotezele formulate în partea introductivă se confirmă. Factorii interni de tip creștere demografică accelerată, sărăcie, proasta guvernare, lipsa democrației, sectarismul religios, combinați cu intervențiile militare din exterior contribuie la potențarea fenomenului islamizării și al propensiunii pentru violență societală, divizând comunitatea musulmană pe vechile axe identitare moștenite din trecut, în special marele clivaj sunniți-șiiți, dar și în moderați (conservatori și liberali) versus extremiști (salafiști clasici și revoluționari).

⁹¹ *Idem.*

⁹² Lise Morjé Howard, Alexandra Stark, "How Civil Wars End: The International System, Norms, and the Role of External Actors", *International Security*, 42:3 (2017/18), pp.127-171.